

МОГУЋНОСТИ И ПРОБЛЕМИ ПРИМЕНЕ НАВОДЊАВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Наташа Кљајић^{1*}, Зорица Средојевић², Предраг Вуковић³

¹Институт за економику пољопривреде, Београд, Република Србија

²Универзитет у Београду-Пољопривредни факултет, Институт за агрономију, Београд-Земун, Република Србија

³Институт за економику пољопривреде, Београд, Република Србија

*аутор за контакт: natasa_k@iep.bg.ac.rs

САЖЕТАК

Наводњавање има стратегијску улогу у процесу развоја пољопривреде. Као мелиоративна мера, посебно у данашњим климатским условима, представља чинилац стабилне пољопривредне производње. Без његове примене немогуће је постићи високе и економски оправдане приносе. Повољни климатски и земљишни потенцијали за интензивну пољопривредну производњу у Републици Србији још увек нису у правој мери искоришћени. Предмет истраживања у овом раду је анализа важнијих начина наводњавања на одређеним пољопривредним површинама, затим, извори коришћења воде, као и објекти и уређаји за наводњавање. Основни циљ је да се истраже могућности веће примене наводњавања, као и проблеми и потенцијални ризици улагања у системе за наводњавање.

У Републици Србији наводњава се укупно 159.587 ха површина на 186.231 пољопривредних газдинстава (РЗС, 2022). Од тога, наводњавање је доминантно у Војводини, што чини 47% од укупно наводњаваних површина, односно 74.705 ха површина на 20.057 пољопривредних газдинстава. Примена наводњавања у Србији јако заостаје за свим суседним земљама и земљама у свету и не задовољава потребе стабилне и ефикасне пољопривредне производње. Постојећи системи се ни у погледу норми наводњавања не користе у оптималном капацитету. Процењује се да је степен њиховог коришћења око 50-60% од расположивих капацитета. Најчешћи узроци недовољног степена коришћења већ постојећих иригационих система су: неповољни положај пољопривреде у односу на друге делатности привреде, недовољна опремљеност газдинстава, на којима има опрема за наводњавање, додатним средствима за производњу, и уопште, недовољно је улагање финансијских средстава за одржавање уређаја и погон система за наводњавање.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: начини наводњавања, проблеми, могућности, препоруке

УВОД

Утицај климе је изузетно битан у биљној производњи за остваривање приноса. За подручје Републике Србије је карактеристично деловање умерено-континенталне климе. Ако се узме у обзир количина падавина и губици воде у процесу евапотранспирације током вегетационог периода билјака, јавља се дефицит влаге не само у сушним, већ и у умерено влажним годинама. То је разлог због кога се скоро сваке године појављује сушни период (краћи или дужи), без обзира на годишњу суму падавина. Учестале суше последњих година на подручју наше земље, допринеле су да се наводњавање преведе, из статуса допунске мере која се у процесу пољопривредне производње користила потпуно спорадично, до неопходне и незаобилазне мере, без које интензивна пољопривредна производња, праћена високим и стабилним приносима, није могућа (Кљајић и сар., 2013а.). Статистички подаци показују да се суше у Републици Србије јављају у просеку сваке треће до пете године и да могу да оставе веома озбиљан траг на целокупну националну економију (Цвијановић и сар., 2015).

Наводњавање утиче на водне и земљишне услове, али и побољшава физичка и хемијска својства земљишта. Ради обезбеђења воде за наводњавање на рекама, језерима и другим "водним резервоарима" подижу се водозахвати и станице са пумпама. Задатак наводњавања јесте да регулише неопходан водни, ваздушни, топлотни, микробиолошки и минерални режим земљишта,

односно да обезбеди оптималне услове за раст и развитак биљака у различитим временским условима (Кљајић и сар., 2013б).

Наводњавање земљишта доводи до повећања влажности земљишта у току године, промене радијационог биланса и снижења температуре. Влажење земљишта изазива повећање влажности ваздуха, посебно у летњем периоду када је наводњавање и најинтензивније, што доводи до снижења температуре јер се велики део сунчеве енергије троши на евапотранспирацију и не иде на загревање ваздуха (Кљајић и сар. 2021).

При сталном влажењу температура земљишта постаје нижа од температуре ваздуха. На земљишту које се не наводњава релативна влажност је до два метра дубине скоро уједначена, док је код наводњаваног земљишта највећа на површини и са висином опада. Утицај наводњавања на микроклиму зависи од начина наводњавања, од пољопривредне културе и површине која се наводњава (Поповић и сар. 2014).

Један од најбитнијих елемената при пројектовању система за наводњавање је правилно дефинисање потреба усева за водом које одређују меродавни проток воде потребан за димензионисање система за наводњавање. На потребе за водом поред врсте, типа и заступљености усева утичу и хидро-метеоролошки услови на подручју система (Кљајић и сар. 2011).

Наводњавање, посебно у сушном периоду, надокнађује дефицит воде у вегетационом периоду и утиче на факторе важне за раст биљака. Како најчешће падавине нису довољне да задовоље потребе биљака за водом, наводњавањем се успоставља повољан водни режим који омогућава оптималне услове за раст и плодношење биљака. Како је сваки систем за наводњавање значајна инвестиција, при пројектовању система и дефинисању опреме мора се имати поуздана основа, односно треба познавати режим наводњавања (Средојевић и сар, 2006).

С обзиром на све горе наведено а узимајући у обзир значај воде додате наводњавањем за земљиште и биљке на висину и квалитет остварених приноса, основни циљ истраживања у овом раду је анализа стања, потенцијалних ризика и проблема, као и могућности веће примене наводњавања у Републици Србији.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

У раду је прво урађена анализа примене наводњавања у свету, а затим у Републици Србији. Сагледано је стање примене наводњавања у нашој пракси са производно-техничког и економског аспекта могућности његове веће примене. За потребе истраживања коришћени су подаци статистичких публикација Републичког завода за статистику Србије (РЗС) за период 2011-2020. године, подаци Организације Уједињених нација за исхрану и пољопривреду (ФАО), публиковани радови и извештаји појединих институција на регионалном и локалном нивоу у нашој земљи, као и истраживања домаћих и страних аутора у тематској области. Примењене су одговарајуће статистичке и калкулативне методе. Утврђени су различити статистички и производно-економски показатељи о ефикасности примене наводњавања као што су висина приноса, процентуални удео, индекси и др.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Наводњаване површине у водећим земљама у свету

На основу расположивих података Организације Уједињених нација за исхрану и пољопривреду (ФАО, 2019) о наводњаваним површинама у водећим земљама у свету, може се видети да Србија није у завидном положају јер се налази на 29 месту (Табела 1).

Tabela 1.

Наводњаване пољопривредне површине у водећим земљама света, 2019.

Редни број	Држава	Наводњавана површина (ха)	Удео (%)
1	Пакистан	19.320.000	30,60
2	Иран	7.972.120	12,63
3	Мексико	5.797.000	9,18
4	Бангладеш	5.587.000	8,85
5	Турска	5.215.000	8,26
6	Шпанија	3.758.003	5,95
7	Авганистан	2.283.000	3,62
8	Аустралија	1.955.000	3,10
9	Казакстан	1.779.400	2,82
10	Мароко	1.764.500	2,79
11	Азербејџан	1.434.600	2,27
12	Мјанмар	1.388.471	2,20
13	Киргистан	1.004.200	1,59
14	Еквадор	780.000	1,24
15	Таџикистан	568.500	0,90
16	Украина	377.000	
17	Данска	354.000	
18	Румунија	287.000	
19	Израел	286.100	
20	Република Молдавија	222.000	
21	Албанија	179.000	
22	Јерменија	155.200	
23	Мађарска	101.097	
24	Оман	100.920	
25	Уједињени арапски Емирати	90.400	
26	Јордан	80.056	
27	Суринам	63.000	4,00
28	Монголија	47.300	
29	Република Србија	47.000	
30	Белорусија	30.300	
31	Ел Салвадор	25.400	
32	Чешка	25.000	
33	Словачка	20.200	
34	Маурицијус	15.600	
35	Катар	12.000	
36	Малта	3.500	
37	Словенија	3.150	
38	Острва Волис и Футуна	60	
39	Исланд	50	
Укупно		63.132.127	100,00

Извор: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/RL>

Према наводњаваним површинама у свету, на првом месту је држава Пакистан, са површином која се наводњава од 19.320.000 ха (приближно 30,6%), а на десетом месту је Мароко са 1.764.500 ха (приближно 2,8%) наводњаваних површина. Република Србија, са 47.000 ха наводњаваних површина, у свету се налази на 29. месту, што чини свега 0,07% укупно наводњаваних површина анализираних 39 земаља у свету.

Наводњаване површине у Републици Србији

На основу података статистичких публикација Републичког завода за статистику Србије (РЗС) за период 2011-2020. сагледане су наводњаване површине у нашој земљи за период 2011-2020. године (Табела 2). Чињеница је да у Србији постоје добри услови за интензивно наводњавање и што се тиче земљишта и расположиве воде, а такође и постоји свест о томе колики је значај

иригације на нашим просторима за све сфере пољопривредне производње. Међутим, и поред тога проценат наводњаваних површина у односу на укупне површине земљишта које су погодне за наводњавање, још увек је незнатан па се тренутно интензивно наводњавања свега око 2,00% обрадивих површина.

Табела 2.

Наводњаване површине под усевима/засадима у Републици Србији, 2011-2020.

Године	Наводњаване површине (ха)	Индекс (2011=100)	Оранице и баште (ха)	Индекс (2011=100)	Воћњаци (ха)	Индекс (2011=100)	Остало (ха)	Индекс (2011=100)
2011	34.175	100,00	32.652	100,00	1.318	100,00	205	100,00
2012	52.986	155,04	50.361	154,24	2.444	185,43	181	88,29
2013	53.086	155,34	49.988	153,09	2.358	178,91	741	361,46
2014	44.882	131,33	42.882	131,33	1.785	135,43	216	105,37
2015	54.696	160,04	52.367	160,38	2.111	160,17	217	105,85
2016	43.486	127,24	41.405	126,81	1.820	138,09	261	127,32
2017	46.823	137,01	46.622	142,78	2.013	152,73	201	98,05
2018	46.937	137,34	44.603	136,60	2.029	153,94	191	93,17
2019	46.863	137,13	44.486	136,24	2.104	159,64	271	132,20
2020	52.440	153,45	48.072	147,22	2.631	199,62	1.720	839,02
Просек	47.637		45.344		2.061		420	

Извор: РЗС, Екобилтен (2011-2019) <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/zivotna-sredina>

Посматрајући период 2011-2020, може се закључити да су у 2020. повећане површине под наводњавањем у односу на 2011. годину, за 53,45%. Просек наводњаваних површина за анализирани период износи 47.637 ха. Од тога, просечне наводњаване површине под ораницама и баштама износе 45.344 ха, под воћњацима 2.061 ха, а под осталим пољопривредним културама крећу се око 420 ха. Према статистичким подацима (РЗС, 2021), од укупно коришћене пољопривредне површине у Србији, тј. од 3.437.423 ха, удео наводњаваних површина износи 52.440 ха (1,50%). Највећи удео у укупно наводњаваним површинама је под ораницама и баштама (91,70%), мањи процент под воћњацима (5,00%), а остале површине, чине 3,30%.

Најзаступљенији тип наводњавања пољопривредних површина у Србији је орошавањем или вештачка киша (92,50%), затим систем кап по кап (7,30%), а површински свега 0,20% (Табела 3).

Табела 3.

Наводњаване површине и удео начина наводњавања, 2020.

Начин наводњавања	Република Србија	СРБИЈА СЕВЕР	Београдски регион	Регион Војводине	СРБИЈА ЈУГ	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије
Укупно (ха)	52.440	45.942	2.924	43.018	6.498	121	6.377
Удео (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Површински (ха)	104	77	2	75	28	13	15
Удео (%)	0,20	0,2	0,10	0,20	0,40	10,70	0,20
Кишење (ха)	48.483	43.497	2.883	40.614	4.986	26	4.961
Удео (%)	92,50	94,7	98,60	94,40	76,80	21,50	77,80
Капањем (ха)	3.853	2.369	40	2.329	1.484	82	1.402
Удео (%)	7,30	5,1	1,30	5,40	22,80	67,80	22,00

Извор: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/25010204?languageCode=sr-Cyrl>

Процентуални удео начина наводњавања по регионима сличан је као и на нивоу целе Републике.

Захваћене воде, објекти и уређаји за наводњавање у Републици Србији

Према подацима (РЗС, 2021)¹, захваћено је укупно 69.113 хиљ. м³ воде за наводњавање у 2020. што је за 2,1% више него у претходној години. Највише количине воде црпе се из водотокова (93,2%), а преостале количине захватају се из подземних вода, језера, акумулација и из водоводне мреже. Црпних агрегата има 613, агрегата за орошавање 3.336, канала у укупној дужини од 480 км и цевовода у укупној дужини од 1.351 км (Табела 4).

Табела 4.

Захваћене воде, објекти и уређаји за наводњавање у Републици Србији, 2016-2020.

Показатељ	2016	2017	2018	2019	2020	Индекс (2016=100)
Захваћене воде за наводњавање (хиљ. м³)	45.316	75.265	54.540	67.692	69.112	152,51
Подземне воде	2.094	3.322	3.437	3.466	1.951	93,17
Из водотока	40.381	67.382	48.159	61.020	64.397	159,47
Из акумулације и језера	2.811	4.520	2.918	3.181	2.748	97,76
Остало	30	41	27	25	16	53,33
Објекти и уређаји за наводњавање						
Црпни агрегати	832	928	1.179	618	613	73,68
Агрегати за орошавање	940	927	1.115	1.265	3.336	354,89
Канали-укупно (км)	449	474	479	480	480	106,90
Цевоводи-укупно (км)	1.503	1.338	1.287	1.212	1.351	89,89

Извор: www.stat.gov.rs (Еко-Билтен, 2020., Република Србија, Републички завод за статистику, Београд)

У току 2020. захваћено је око 50% (52,5%) више воде за наводњавање у односу на базну, 2016. годину. Међутим, подземне воде су се мање користиле за наводњавање за око 7,0% (6,8%), коришћење воде из водотокова се повећало за око 60% (59,5%), воде из акумулација и језера за око 2,0% (2,2%), и из осталих извора за око 53,0% (53,3%).

Што се тиче објеката и уређаја за наводњавање, број црпних агрегата се у 2020. у односу на 2016. годину смањило за 26,3%, број агрегата за наводњавање се повећао више пута, док је знатно смањена дужина канала и цевовода у функцији наводњавања.

Према подацима из извештаја Републичког завода за статистику (РЗС, 2021) за наводњавање у 2021. укупно је захваћено 92.574 хиљаде м³ воде, што је за 33,90% више него у претходној години. Највише воде црпи се из водотокова (84,30%), а преостале количине захватају се из подземних вода, језера, акумулација и из водоводне мреже. Најзаступљенији тип наводњавања је орошавањем. Од укупно наводњаваних површина, кишењем се наводњава 91,80%, капањем 8,0%, а површински свега 0,20%.

¹ Истраживањем о наводњавању обухваћени су пословни субјекти и земљорадничке задруге које се баве пољопривредном производњом и услугама у пољопривреди и/или управљају системима за наводњавање.

Могућности и препоруке унапређења наводњавања у Републици Србији

Развој наводњавања повезан је са развојем пољопривреде, али и са водопривредом па је стога битан интердисциплинарни приступ самој проблематици. Развој наводњавања треба да буде усмерен ка унапређењу агрокомплекса у широком обиму, што подразумева ревитализацију постојећих и изградњу нових система за наводњавање у складу са потребама и могућностима датог подручја. Затим, треба извршити реорганизацију пољопривредне производње ради бољег прилагођавања новоствореним приликама на домаћем и страном тржишту. Пажњу треба усмерити на употребу савремене механизације у целокупном процесу пољопривредне производње, увођењу иновација кроз нека од технолошких и техничких решења за оптимизирање потрошње воде и употребу обновљивих извора енергије (најчешће енергије ветра и енергије сунца) у процесу наводњавања, затим изградњу производних, акумулационих капацитета и сл. (Кљајић и сар., 2016., Субић и сар., 2017.).

У нашој земљи постоје добри услови за наводњавање већих површина, пре свега, рационалним коришћењем водних ресурса. Са великих природних водотокова у Србији као што су Дунав, Сава, Тиса и др. као и хидросистем ДТД обезбеђују су највеће количине воде за наводњавање, али је потребно да се обезбеде регионални хидросистеми и један број акумулација. Са друге стране, због загађења природних водотокова, у природи је све мање воде доброг квалитета, уз тенденцију даљег смањења њеног квалитета. У Србији се још увек за потребе наводњавања вода може употребљавати из скоро свих водотока, уз опрез и сталну контролу. Неопходно је спровести детаљан мониторинг био-педо-климатских фактора, прилагодити календар наводњавања и заливне норме елементима дневног модела водног биланса. Практичан проблем може представљати непостојање адекватне радне снаге на газдинставу, примерене техничким карактеристикама система за наводњавање, а такође и цена опреме неопходне за спровођење мониторинга релевантних параметара.

Коришћење подземних вода за наводњавање дозвољено је у случају врло богатих ресурса подземних вода, или у случају да квалитет подземних вода није задовољавајући за људске потребе (мора да задовољи критеријуме квалитета воде за наводњавање). За разлику од земаља где је наводњавање изузетно развијено и у великој је примени, код нас се тренутно доводи у питање проблем потрошње воде за наводњавање. Одсуство ових проблема у овом тренутку не значи да их неће бити у будућем периоду, пропорционално развоју наводњавања, односно повећању површина под системима уза наводњавање. Експлоатација подземних вода је око 30% процењених количина, с тим што се у будућности очекује значајно повећање постојећих изворишта. Количина подземне воде је различита на различитим локалитетима, па је негде има довољно, док је на појединим локалитетима доста оскудна (Стратегија управљања водама на територији Републике Србије до 2034. године).

Стратегија наводњавања у Србији подразумева третирање наводњавања не као искључиво меру борбе против суше и допунску меру за стабилизацију пољопривредне производње у њеној садашњој структури, већ као неопходну меру у процесу пољопривредне производње без које је немогуће постићи високе и стабилне приносе. Планирање и развој наводњавања треба усмерити у изградњу великих система за наводњавање, са једне стране на површинама од неколико хиљада хектара, и изградњу мањих система, на површинама до 100 ха, са друге стране (Петковић, 2003., Кљајић и сар., 2021.).

ЗАКЉУЧАК

С обзиром да се наша земља већ дужи низ година суочава са перманентним растом температуре ваздуха а самим тим и све чешћим сушама, интензивније коришћења наводњавања у процесу пољопривредне производње постаје неопходна карика без које није могуће постићи високопродуктивну производњу. Унапређењем система за наводњавање, са једне стране може довести до ефикасног коришћења водних, земљишних и осталих ресурса битних за пољопривреду, а са друге стране до веће отпорности на све израженије климатске промене. Увођењем наводњавања у пољопривредну производњу и његова интензивна примена имају многоструке позитивне ефекте на ублажавање суше: могућност рационалног коришћења воде; спровођење наводњавања по календару појаве водног стреса, са нормама заливања оптимално прилагођеним

гајеној култури; достизање високе ефикасности рада код савременијих система и задовољавајућег радног учинка на системима са застарелом опремом, и друго.

Инвестициона улагања за сваки тип наводњавања су специфична и зависе од много фактора као што су: врста и набавна цена опреме за наводњавање, локација водозахвата, удаљеност извора енергије, природни услови терена на коме се изводи наводњавање терена и друго. Када се планира и изводи техничко решење одређеног система за наводњавање, усваја се оно које захтева најнижа инвестициона улагања. Инвестициона улагања у пољопривредну производњу са применом наводњавања су прилично високе, али повраћај уложених средстава зависни су од повећања приноса у производњи са наводњавањем. Рентабилност инвестиције у различитим условима производње са применом наводњавања, је често неизвесна, и после дужег низа година може да се очекује значајна економска корист у односу на инвестирани капитал.

ЗАХВАЛНИЦА

Ово истраживање је финансијски подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговори бр. 451-03-68/2022-14 и 451-03-68/2022-14/200116).

ЛИТЕРАТУРА

- Цвијановић, Д, Михаиловић, Б., Параушић, В. (2015): "Наводњавање у функцији развоја пољопривредне производње у Србији". XXIX саветовање агронома, ветеринара, технолога и агроекономиста. Вол 21, бр. 1-2., стр. 193-199.
- Kljajić, N., Arsić, S., Vuković, P. (2011): „Land use in agriculture of the Republic of Serbia“. The international symposium: „Agrarian economy and rural development – realities and perspectives for Romania“. September 8th-9th 2011., Bucharest, Romania.
- Kljajić, N., Vuković, P., Arsić, S. (2013a): "Current Situation in Irrigation in the Republic of Serbia". Charperter 7, Sustainable Technologies, Policies, and Constraints in the Green Economy Andrei Jean-Vasile, Adrian Turek, Jonel Subic, Dorel Dusmanescu, pp. 123-139 <http://www.igi-global.com>
- Кљајић, Н., Средојевић, З., Кљајић, Ж. (2013б): "Евалуација примене наводњавања у Србији". Зборник радова-Мелиорације 13, стр. 51-57.
- Kljajić, N., Paraušić, V., Rodić, A. (2016): "Techno-economic feasibility use of portable solar irrigation system". 152nd EAAE SEMINAR: Emerging technologies and the development of agriculture, Thematic Proceedings, August 30th September 1st New Sad, Serbia. Publishers: Serbian Association of Agricultural Economists, Belgrade, Serbia; Faculty of Economics, Subotica, University of Novi Sad, Serbia; Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Serbia. pp. 36-57
- Kljajić, N., Sredojević, Z. (2021): "Irrigation as a factor of economic sustainability of agricultural production". Thematic proceeding of International scientific conference, Sustainable agriculture and rural development. Belgrade-Serbia, pp. 249-259
- Петковић, С. (2003): "Стратегија развоја наводњавања у Србији". Водопривреда. Вол. 35, бр. 1-2, стр. 50-60.
- Popović, V., Kljajić, N., Subić, J. (2014): "Negotin lowland irrigation system upgrading". Jurnal Economics of Agriculture. Year 61, No. 3, (553-828), pp. 739-759. Publishers: The Balkan Scientific Association of Agrarian Economists, Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Academy of Economic Studies, Bucharest (Romania).
- Субић, Ј., Кљајић, Н., Јелочник, М. (2017): "Обновљиви извори енергије и наводњавање у функцији одрживог развоја пољопривреде-економски аспекти". Монографија, Институт за економику пољопривреде Београд, Број страна 296/300.
- Средојевић, З., Гајић, Б., Живковић, Д. (2006): "Економски параметри оптималне структуре производње у условима наводњавања". Зборник радова са скупа са међународним учешћем II – Перспективе агробизниса Србије и Европске интеграције. Економика пољопривреде, Год./Вол. LIII, Н^o3 (525–934), Београд, стр. 799–809.
- Стратегија управљања водама на територији Републике Србије до 2034. године ("Сл. гласник РС", бр. 3/2017) *** <https://www.fao.org/faostat/en/#data/RL> (Датум приступа, 17.05.2022.)
- *** <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/zivotna-sredina>, РЗС, Екобилтен 2011-2019. (Датум приступа, 19.05.2022.)
- *** www.stat.gov.rs, Еко-Билтен, 2020., Република Србија, Републички завод за статистику, Београд (Датум приступа, 13.06.2022.)